

पठतु संस्कृतम्

शिक्षा

व्याकरणम् सति-सप्तमी प्रयोगः

सति-सप्तमी प्रयोगः

यदा रामः गतवान् तदा दशरथः रुदितवान् ।

रामे गतवति (सति) दशरथः रुदितवान् ।

यदा सीता आगतवती तदा जनकः हसितवान् ।

सीतायाम् आगतवत्यां (सत्यां) जनकः हसितवान् ।

यदा मित्रं गतवत् तदा बालकः अनुगतवान् ।

मित्रे गतवति (सति) बालकः अनुगतवान् ।

सति-सप्तमी प्रयोगः

पुंलिङ्गे – सति, सतोः, सत्सु

स्त्रीलिङ्गे – सत्याम्, सत्योः, सतीषु

नपुंसकलिङ्गे – सति, सतोः, सत्सु

सति-सप्तमी प्रयोगः

सूर्ये अस्तं गते (सति) वयं गृहं प्रत्यागताः ।

When the Sun set we returned home.

शिक्षके आगते (सति) छात्राः तूष्णीम् अभवन् ।

When the teacher came the students fell silent.

श्रीरामे वनं गते (सति) दशरथः प्राणान् अत्यजत् ।

When Rama went away to the forest Dasharatha died.

कौसल्यायाम् आगतायां (सत्यां) सीता उत्थितवती ।

When Kausalya came Sita stood up.

सति-सप्तमी प्रयोगः

याने गच्छति (सति) वृक्षः पतितः ।

मया पुस्तके पठ्यमाने, सम्भाषणं मा कुरु ।

सस्येषु वर्धमानेषु (सत्सु) कृषिकः सन्तुष्टः ।

पितरि दृष्टवति (सति) बालकः धावितवान् ।

पितरि गते (सति) बालकः क्रीडाम् आरब्धवान् ।

कार्ये कृते (सति) गृहं गम्यताम् ।

सति-सप्तमी प्रयोगः

पुंलिङ्गे - सति, सतोः, सत्सु
स्त्रीलिङ्गे - सत्याम्, सत्योः, सतीषु
नपुंसकलिङ्गे - सति, सतोः, सत्सु

१. यदा वाहनम् आगच्छत् आसीत् तदा बालाः धावितवन्तः ।

वाहने आगच्छति, बालाः धावितवन्तः

२. यदा माता पुत्रं स्मरन्ती आसीत् तदा पुत्रः आगतवान् ।

मातरि पुत्रं स्मरन्त्यां, पुत्रः आगतवान् ।

३. यदा अर्चकः पूजयन् आसीत् तदा पुष्पप्रसादः प्राप्तः ।

अर्चके पूजयति, पुष्पप्रसादः प्राप्तः ।

४. यदा रवीन्द्रः कथयन् आसीत् तदा अहं मम बाल्यं स्मृतवती ।

रवीन्द्रे कथयति, अहं मम बाल्यं स्मृतवती ।

सति-सप्तमी प्रयोगः

पुंलिङ्गे - सति, सतोः, सत्सु
स्त्रीलिङ्गे - सत्याम्, सत्योः, सतीषु
नपुंसकलिङ्गे - सति, सतोः, सत्सु

५. यदा भक्ताः स्मरन्तः आसन् तदा विष्णुः आगतः ।

भक्तेषु स्मरत्सु, विष्णुः आगतः ।

६. यदा भगिन्यः हसन्त्यः आसन् तदा पिता आगतवान् ।

भगिनीषु हसन्तीषु, पिता आगतवान् ।

७. यदा शिक्षिका पाठयन्ती आसीत् तदा परिवीक्षकः परिशीलितवान् ।

शिक्षिकायां पाठयन्त्यां, परिवीक्षकः परिशीलितवान्

८. यदा सः गृहनिर्माणं कुर्वन् आसीत् तदा इष्टिकाः पतिताः ।

तस्मिन् गृहनिर्माणं कुर्वन्ति, इष्टिकाः पतिताः

सति-सप्तमी प्रयोगः

I. एतेषु वाक्येषु सत्सप्तमीप्रयोगयुक्तानां शब्दानाम् अधः रेखाङ्कनं कुरुत ।

१. हनूमति आगते सीता सन्तोषम् अन्वभवत् ।
२. रामलक्ष्मणयोः आगतवतोः राक्षसाः पलायितवन्तः ।
३. विमानेषु आगतेषु बान्धवाः धावितवन्तः ।
४. शिशुषु रुदितवत्सु मातरः खिन्नाः जाताः ।
५. सर्वैः भोजने क्रियमाणे ते ताम्बूलम् आनीतवन्तः ।
६. तेन लेखे लिख्यमाने अतिथयः समागताः ।

सति-सप्तमी प्रयोगः

उदा - बालिका गता - बालिकायां गतायाम्

१. पार्वती प्राप्ता	पार्वत्यां प्राप्तायाम्
२. वृक्षाः कम्पिताः	वृक्षेषु कम्पितेषु
३. महिलाः रुदितवत्यः .	महिलासु रुदितवतीषु
४. पर्णानि पतितानि	पर्णेषु पतितेषु
५. पुष्पं विकसितम्	पुष्पे विकसिते
६. मित्रं धावितवत्	मित्रे धावितवति
७. यानानि गतवन्ति	यानेषु गतवत्सु
८. प्रमीला पठितवती ...	प्रमीलायां पठितवत्याम्

सति-सप्तमी प्रयोगः

९. सुधीन्द्रः नीतवान्	सुधीन्द्रे नीतवति
१०. शिक्षिकाः पाठितवत्यः	शिक्षिकासु पाठितवतीषु
११. उच्यमानः विषयः	विषये उच्यमाने
१२. श्रूयमाणानि गीतानि	गीतेषु श्रूयमाणेषु
१३. रक्ष्यमाणाः शिशवः	शिशुषु रक्ष्यमाणेषु
१४. नीयमाना पुत्री	पुत्र्यां नीयमानायाम्
१५. गृह्यमाणः दण्डः	दण्डे गृह्यमाणे

सन्धिः

सन्धिः

पट् + आननः

वक्रं + चलति

कं + टकम्

मत् + नाम

अन्यत् + छत्रम्

तत् + शीलम्

षडाननः

वक्रञ्चलति

कण्टकम्

मन्नाम

अन्यच्छत्रम्

तच्छीलम्

जश्त्व-सन्धिः

परसवर्ण-सन्धिः

परसवर्ण-सन्धिः

अनुनासिक-सन्धिः

श्चुत्व-सन्धिः

छत्व-सन्धिः

1. विसर्ग-सन्धिः - उकारः

पूर्वपदस्य अन्तिमाक्षरम् – विसर्ग-अकारः (अः)

परपदस्य आदि-अक्षरं अकारः (अ) मृदु-व्यञ्जनम्	उ
---	---

मोक्षः + अस्ति = मोक्षोऽस्ति (गुण-सन्धिः, पूर्वरूप-सन्धिः)
धर्मः + रक्षति = धर्मो रक्षति
तृतीयः + अध्यायः = तृतीयोऽध्यायः (गुण-सन्धिः, पूर्वरूप-सन्धिः)
अवकाशः + दीयते = अवकाशो दीयते

2. विसर्ग-सन्धिः - लोपः (i)

पूर्वपदस्य अन्तिमाक्षरम् – विसर्ग-अकारः (अः)

परपदस्य आदि-अक्षरं

स्वरः

~~अकारः (अ)~~

लोपः

अर्जुनः + उवाच = अर्जुन उवाच
मुकुन्दः + एनम् = मुकुन्द एनम्

2. विसर्ग-सन्धिः - लोपः (ii)

पूर्वपदस्य अन्तिमाक्षरम् – विसर्ग-आकारः (आः)

परपदस्य आदि-अक्षरं

लोपः

स्वरः

मृदु-व्यञ्जनम्

बालाः + इच्छन्ति = बाला इच्छन्ति
भक्ताः + नमन्तु = भक्ता नमन्तु

2. विसर्ग-सन्धिः - लोपः (iii)

पूर्वपदं – सः एषः

परपदस्य आदि-अक्षरं

~~अक्षरः (अ)~~

लोपः

सः + इष्टवान् = स इष्टवान्

एषः + उत्तमः = एष उत्तमः

सः + पुरुषः = स पुरुषः

2. विसर्ग-सन्धिः - लोपः

१. मुकुन्द एवम् अवदत् ।
२. संस्कृतं बहव इच्छन्ति ।
३. पूर्वस्यां दिशि सूर्य उदेति ।
४. षड्वादने बालका आगताः ।
५. प्रजाप्रभुत्वे जना एव निर्णायिकाः ।
६. बान्धवा मङ्गलवासरे आगताः ।
७. एतस्मिन् पुस्तके कथा दीर्घाः सन्ति ।
८. एष गोपालः महाचतुरः ।
९. स एव खलु भवता दृष्टः ?
१०. स विद्यालयः उत्तमः अस्ति ।

विसर्ग-सन्धिः

तरूणः + इव

तरूण इव

देवः + अस्ति

देवोऽस्ति

एषः + उत्तमः

एष उत्तमः

छात्राः + लिखन्तु

छात्रा लिखन्तु

सेवकः + वस्तूनि

सेवको वस्तूनि

विसर्ग-सन्धिः

स विद्यालयः

सर्व एव

अध्यापको गीतं

दीर्घा मार्गाः

बालोऽपरः

सः + विद्यालयः

सर्वः + एव

अध्यापकः + गीतं

दीर्घाः + मार्गाः

बालः + अपरः